
§ 13. Формування в майбутніх журналістів культури роботи з інформацією в умовах гібридної війни

Нинішнє суспільство засвідчує тенденцію до збільшення інформаційних потоків, з одного боку, та приголомшливого бажання працівників медійної сфери швидко й оперативно донести їх до кожного, з іншого. Однак досі такі поняття, як «інформувати» й «висвітлювати», суперечать іншому – «нести відповідальність», і це становить основну проблему інформаційного простору, дає можливість створювати маніпуляційні схеми, пропагандистські програми тощо. Особливо активно це виявляється в умовах інформаційної боротьби, коли відбувається нагромадження компрометуючих тем (непідтверджених фактів злочинів чи протиправної або аморальної поведінки), неперевіреної або недостовірної інформації, використання псевдоекспертних оцінок, підставних соціологічних чи статистичних даних, навіювання і цілеспрямованість ціннісних установок. Визначити їх важко навіть професіоналам, не кажучи вже про громадськість загалом.

Зростає роль інформації в гібридній війні, в якій саме інформаційна боротьба відіграє важливу функцію. Використання засобів масової інформації в цій боротьбі є тотальним, адже те, що потрапило в канали масової комунікації, у наш час майже не справляє впливу на розвиток суспільства. Тому агресорам, ворогам так важливо контролювати інформаційний простір, мати доступ до мас. Люди натомість, через відсутність прозорості медіа, не можуть визначити, де правда, а де напівправа або неправда. Така ситуація породжує проблему оприлюднення великої кількості замовних матеріалів, через які інформування відбувається в заданому напрямку – створюються умови для маніпулювання громадською думкою так, як треба. Відбір таких тем, їх опрацювання, поширення й надання можливості коментувати кожному завдяки мережевим технологіям відбувається саме в сфері медіакомунікацій. Адже просто

інформувати суспільство чи просто встановлювати комунікативний зв'язок – занадто мало для медіа, вони порушують резонансні питання, що турбують окремих людей, спільноту, громадськість.

Отже, зростає роль журналіста і редактора засобу масової інформації. Вони мають бути чесними, неупередженими, незаангажованими. Але часто саме журналісти стають заручниками відсутності в державі незалежних засобів масової інформації, що впливає на їх свідомий вибір, ціннісну систему орієнтацій і об'єктивність у висвітленні подій та фактів. І що найгірше, їхня діяльність спровокована такими новими процесами в інформаційному просторі як:

1) створення так званої «журналістики відданості» – вибору між «професіоналізмом і патріотизмом» (В. Мостовий, голова Комісії із журналістської етики);

2) поява нових форм роботи – стрім, лонгріди, зйомки сюжетів на мобільний, потужна фото- та відеодокументалістика, з'явилася професія стрингера-фіксера (А. Магазова, кореспондентка Deutsche Welle (DW) в Києві);

3) відсутність в Україні авторитетних інформаційних трансферів та комерційність системи засобів масової комунікації;

4) відсутність в журналістів компетенції боротьби з інформаційними агресіями;

5) активна пропаганда і вимушена реакція на неї;

6) поширення такого явища сучасної комунікації, як постправа.

Останній пункт потребує додаткових коментарів. З 2016 року у світовому інформаційному просторі з'явилося нове поняття – постправа. За Оскфордським словником, це обставини, за яких об'єктивні чинники надають менше впливу на формування громадської думки, ніж заклики до емоцій і особистих переконань. Лише за кілька років це явище стало трендом у комунікації. Його пов'язують з поширенням ролі соціальних мереж, коли кожен власник профілю перетворюється з посередника в ланцюгу комунікацій на саме медіа, коли будь-яка людина може коригувати базове повідомлення згідно зі своїми уявленнями про факт [10].

Як вважає О. Піддубний, «постправа – це притаманна пересічним обивателям вульгаризація фактів, оскільки ці обивателі... не мають навичок професійно працювати з інформацією, перевіряти її, аналізувати та відділяти факти від суджень. Якщо особа приправляє факт персональною емоцією, що резонує з емоціями інших обивателів, повідомлення перетворюється на вірусне і миттєво поширюється соціальними мережами, що схоже на ефект снігової кулі – вона не зупиниться, поки не переб'ється наступними “сніговими кулями”» [10].

Суть постправи полягає в тому, що вона є не брехнею, а інтерпретацією правди. Спектр таких інтерпретацій настільки широкий, що вони можуть як злегка коригувати факти, так і цілковито їх деформувати (саме цей аспект помилково асоціюється з брехнею). Як результат – зростання в рази кількості фейкових новин, напівправдивих повідомлень та кардинальна трансформація світових медіа.

На нашу думку, всі зазначені чинники ускладнюють формування в Україні демократичного середовища, вищого рівня цивілізації – суспільства спілкування.

Отже, нагально постає питання освіти майбутніх працівників ЗМІ, яка має містити не просто систему знань про особливості роботи з інформацією, а вміння і навички протидіяти інформаційним впливам (інформаційному тиску, інформаційній агресії, інформаційному терору як засобам інформаційної війни).

Не менш важливим є питання культури. Голова Комісії з журналістської етики В. Мостовий зазначає: «Медійники не мають займатися пропагандою, важлива чесність і збалансованість подачі думок» [4]. Президент Академії української преси В. Іванов також переконаний у тому, що «влада, офіційні прес-центри вкидають у ЗМІ недостовірну інформацію і цим підривають довіру до журналістів. Тому медійники мають постійно перевіряти інформацію і не довіряти словам» [4]. У загальному розумінні культура роботи з інформацією – це свідоме, гуманне й чесне використання системи стійких ціннісних орієнтацій, переконань і якісних характеристик професійних стандартів у роботі з інформацією.

Опитування серед випускників журналістських факультетів, організоване ГО «Детектор медіа» показали, що, серед іншого, їм бракує: «умінь із пошуку та підготовки матеріалів», «опору маніпуляціям», «перевірки джерел» [3].

Педагогічним аспектам питання, на жаль, увага науковців майже не приділялась. Щоправда існують тренінги, семінари, практичні зустрічі спеціалістів у студентських аудиторіях з тематики протидії інформаційним війнам. Що стосується теоретичних та функціональних аспектів інформаційного протистояння (наприклад, проблем розгортання інформаційних воєн і застосування інформаційної зброї), то їм сьогодні присвячено багато праць і в медійній, і у військовій сферах наукового дізнання. Привертають увагу проблеми застосування інформаційної зброї як продукту глобального інформаційного суспільства, що висвітлено в працях авторів за кордоном (Т. Стоуньєра, Р. Катца, Д. Рісмана, Х. Шрадера, Д. Тапськотта, М. Маклюєна, Е. Тоффлера, П. Дракера, М. Бангеманна, Д. Лайона, Дж. Мартіна та ін.) та вітчизняних (наукові праці В. Толубка, Г. Почепцова, Г. Перепелиці, О. Литвиненка).

Отже, стрімко збільшується рівень знань, постійно накопичуються нові дані, серед яких з'являється надлишок зайвої інформації, і, навпаки, дефіцит необхідної, що створює блокаду до логічного сприйняття, а подекуди – і до масової паніки, і, як наслідок, до руйнівної дії інформації. Журналістів і редакторів потрібно навчити правдиво, без упереджень і маніпулятивних (комунікативних) технологій створювати інформацію, а людей важливо переконати усвідомлено, поетапно й «гурманно» сприймати все, що опубліковане.

У студентських аудиторіях ми зустрічаємо підготовлену до остаточного формування особистості молодь – людей з певними знаннями, світоглядом, позиціями, з накопиченим досвідом та глобальними геополітичними бажаннями. І від того, як під час навчання вони засвоять моделі роботи з інформацією, залежатиме їхня професійна діяльність. Йдеться про операції пошуку, відбирання, аналізування, перевіряння, підтвердження чи спростування, оформлення відповідно до сучасних вимог, публікування й

поширення інформації. На факультетах журналістики цьому вчать. Прогалина є у формуванні інформаційної компетенції – вміння протидіяти пропаганді, дезінформації, створювати ефективний авторитетний національний інформаційний продукт.

Спочатку пояснимо ключову тезу в заголовку – культура роботи з інформацією. Зазначимо, що культура як система норм і цінностей впливає на формування ідеалів, цілей і засобів їх реалізації, втілюється в поведінці людини. Отже, гарантом культури є сама людина, здатна до культурного влаштування життя. Існує також поняття *інформаційна культура особистості*, яке характеризується такими критеріями: вміння адекватно формулювати свою потребу в інформації; ефективно здійснювати пошук потрібної інформації в усій сукупності інформаційних ресурсів; переробляти інформацію і створювати якісно нову; адекватно відбирати та оцінювати інформацію; розвивати свої комунікативні здібності й комп'ютерну грамотність [5].

Отже, культура постає як специфічний (культурний) спосіб діяльності, якісна характеристика способів життєдіяльності людини – як громадської, так і індивідуальної. Тобто, культура інформаційної, журналістської, редакторської діяльності визначається як керівна частина, а процес опрацювання інформації – керована частина системи. Отже, культурне ставлення до інформації виражається у **«формулі якості професії журналіста»: «Точність + Неупередженість + Відповідальність = Надійність»** і містить такі складові:

- 1) усвідомлення журналістом і редактором потреби аудиторії в об'єктивній і правдивій інформації, а також конституційного права кожного на інформацію;
- 2) ставлення до інформації як до соціальної цінності, яка є елементом освіти і каталізатором громадської думки;
- 3) емоційне сприйняття значущості реальної і фактичної інформації для населення;
- 4) відсутність спокуси «володіти» інформацією, цілеспрямовано, аксіологічно користуватися нею, маніпулюючи при цьому думкою громадськості.

Тобто відповідальність передбачає високу культуру, професійність і певний рівень моральності.

Питання формування культури роботи з інформацією безумовно є педагогічним, тому в навчальному процесі на факультеті журналістики в циклі інформаційних дисциплін **доцільно використовувати таку організаційну модель:**

I. Мета і цілі: визначають зміст і перелік компетенцій, умінь і навичок, що обґрунтовують систему саме культури роботи з інформацією.

Тут доцільно пояснити словами Яни Кутько: «“хороший” і “поганий” журналіст взагалі – дві різні професії. Адже хороший журналіст знає всі підводні течії слова, знає, що значить гратися словом, кидатися словом, прикрашати та знецінювати, будувати та руйнувати... Знає, що мовчання – це ще не тиша, і слово – ще не правда, і що “прагнення свободи – ще не є свобода”. Хороший журналіст знає, що за кожне слово – сказане, написане, кинуте та запущене в гру – він відповідає перед усіма та кожним» [7].

II. Педагогічні умови:

- 1) всебічне мотивування навчальної діяльності майбутніх редакторів, журналістів до формування культурної компетенції в роботі з інформацією (за вищезазначеними принципами);
 - 2) структурування змісту підготовки студентів до розуміння сутності та механізмів формування їхнього фаху, що в умовах інформаційного протистояння або взагалі в умовах глобального інформаційного простору прирівнюється до такого, що формує світогляд населення і впливає на діяльність влади та громадськості, тобто може бути складовою маніпулятивних проєктів і навпаки, засобом протидії маніпуляціям;
 - 3) використання активних методів навчання, які забезпечують формування та розвиток навичок роботи в новітніх засобах масової інформації, тобто розуміння, в якому форматі краще зробити той чи інший матеріал, як створити оригінальний і якісний український інформаційний продукт для поширення як всередині країни, так і за кордоном.
-
-

III. Критерії сформованості:

- 1) ціннісно-мотиваційний (проявляється у позитивному ставленні, інтересі майбутніх журналістів і редакторів до формування особистої культури в роботі з інформацією);
- 2) когнітивний (відображає обсяг, повноту, глибину, системність професійних знань з цього питання);
- 3) діяльнісний (уміння застосувати набуті знання на практиці).

Постає також питання, як вітчизняній журналістиці культурно протистояти некультурній пропагандистській, що полонила сьогодні інформаційний простір і є дієвим механізмом інформаційної війни? Пропаганда шкодить сьогодні не тільки Україні, а й іншим світовим спільнотам. Як зазначає, наприклад, чеський аналітик О. Кундра, який займається пошуком і вивченням першоджерел – інтернет-порталів, зокрема, російських, в Чехії діють десятки проросійських засобів масової інформації. Чеською мовою вони поширюють фейки і пропагандистські меседжі «під прикриттям» незначної частки серйозних і правдивих новин. Це небезпечно, бо чеське демократичне населення не звикло, що під виглядом інформації поширюють дезінформацію і вірить всьому [9]. У Фінляндії почалася цілеспрямована робота по боротьбі з дезінформацією: регулярно збираються прес-секретарі різних державних служб, медіаексперти, обмінюються даними про те, що відбувається в інформаційній сфері. Вони не ведуть контрпропаганди, але відстежують кампанії дезінформації, що стосуються Фінляндії, і намагаються поширювати адекватну інформацію на ці теми [11].

В Україні роками складалася така ситуація, коли населення або вірить усьому, або не вірить нічому. Та й авторитет журналіста підірваний завдяки стереотипному уявленню, що «всі журналісти продажні». Тому свідомо пропонуємо світовий досвід, оскільки українська медіаспільнота ще не напрацювала ефективних технологій протидії пропаганді, а відшукує дієві варіанти шляхом експериментів.

Ураховуючи саме світові приклади, **рекомендуємо майбутніх журналістів і редакторів навчати:**

- 1) завжди дотримуватися правил професійної етики під час висвітлення навіть контроверсійних питань та проблем;

- 2) шукати першоджерела, перевіряти фактичний матеріал; моніторити джерела пропаганди, щоб не натрапити на фальшиву інформацію чи її інтерпретацію, особливо в Інтернеті. До речі, за інформацією сайту Media Sapiens (osvita.mediasapiens.ua), Google виділив £150 000 для трьох британських організацій, що працюють над проектами з перевірки фактів, аби допомогти журналістам і громадськості уникнути поширення фейкових новин;
- 3) не відповідати антипропагандою, антитролінгом, а говорити правду про те, що відбувається, тобто висвітлювати реальну картину світу;
- 4) вміти застосувати публічне викриття пропагандистського нарративу – публічно ставити під сумнів і відкидати пропагандистські заяви. Тут у нагоді стане тренінг з техніки постановки правильних запитань (фактичних, конвергентних, дивергентних чи оціночних) тим особам, які можуть бути фігурантами або причетними до пропагандистського проекту, що дозволить «вивести їх на чисту воду»;
- 5) формувати навички користування технікою дезінформації. Рекомендуємо розробити схеми для регулярного вивчення впливу дезінформації, щоб встановити, які заходи діють для тих чи тих національних і місцевих контекстів. Більше уваги приділяти темам, на які в суспільстві відчувається інформаційний голод. Якщо журналіст і редактор відповідально підходить до роботи у своєму засобі комунікації, то він зобов'язаний вивчити аудиторію, її потреби, проблеми, болючі теми і психологію мас. Це дозволить зрозуміти, якої інформації і де бракує, і яким псевдофактам протидіяти. Щоб сформувати цю компетенцію, варто організовувати студентам тренінги з психологами, які навчать спілкуватися з населенням, дискутувати, переконувати, адже головна мета психологічної війни – свідомість пересічних громадян;
- 6) створювати контент, який може зняти суспільну напругу, переорієнтувати групову динаміку, спрямувати на відновлення довіри в Україні. Для цього потрібно вчити критично

осмислювати теми, які є предметом маніпуляцій у пропагандистському дискурсі;

- 7) важливі події подавати не як окремі фрагменти фактів, а в гарно оформлених статтях, з фотографіями, бекграундом, інформацією про можливі результати, причетність певних осіб. Якщо читач отримує цілісну інформацію, то відразу оцінить професіоналізм журналіста, буде формувати довіру до нього.

Комплексна професійна **компетенція журналістів і редакторів у протистоянні інформаційній агресії** повинна містити такі навички й уміння:

- 1) визначати ознаки ведення інформаційної війни проти країни;
- 2) виявляти методи пропаганди в інформаційному протиборстві;
- 3) ідентифікувати види психологічного впливу в інформаційній війні;
- 4) виявляти й аналізувати інформаційні операції в мережі Інтернет;
- 5) розробляти, наскільки це можливо, план інформаційної операції;
- 6) проводити аналіз цільових аудиторій;
- 7) проводити пропагандистський аналіз;
- 8) аналізувати та виявляти методи дезінформації в інформаційних війнах;
- 9) визначати ефективні способи протидії інформаційним операціям;
- 10) оцінювати ефективність пропагандистських матеріалів у рамках інформаційного протиборства тощо.

Зауважимо, сформувані всі ці навички і вміння не так просто. Портал mediasapiens.ua розмістив у розділі «Медіааналітика» розроблені чеською неурядовою організацією «The European Values» рекомендації щодо протидії пропаганді з урахуванням сучасних реалій російської інформаційної агресії. Подаємо фрагмент рекомендацій для громадськості й журналістів:

«Громадянське суспільство повинне **уважно стежити за діяльністю політиків і державних інститутів**. Політичні позиції й дії прокремлівських політиків мають висвітлювати та пояснювати в контексті поточних подій громадські організації, засоби масової інформації, експертна спільнота. Складність цього питання вимагає

міждисциплінарного підходу під егідою неурядових організацій (розслідування, політичні дослідження, висвітлення в ЗМІ, розвідка й досвід здійснення зовнішньої політики – усі ці зусилля має бути об'єднано).

Публічне викриття пропагандистського нарративу. Щодо російської пропаганди слід застосовувати контрзаходи. Запровадити такі заходи без порушення норм свободи слова можуть неурядові організації та експертна спільнота. Прокремлівських політиків й організації має бути втягнуто в публічну дискусію не тільки стосовно джерел їхнього фінансування, а й стосовно дій. Це можна зробити шляхом розслідувань або досліджень. Контрольні організації (Watchdog organizations) мають залучити й утримати політичні партії в межах проєвропейського політичного напрямку та уникати публікацій їхніх заяв, інтерв'ю, позицій у прокремлівських псевдо ЗМІ.

Дебатувати з громадянами, особливо в регіонах. Потрібно здійснювати інформаційні заходи, наприклад, багатопартійні дебати політиків у регіоні, аби пом'якшити сприйняття концепції «влада проти народу». Політики також повинні дістати досвід і мати підготовку в боротьбі з дезінформацією. Такі програми з підготовки може розробити експертна спільнота й спеціалізовані науково-дослідні центри.

Забезпечити прозорість власності та фінансування ЗМІ. Якщо є проекти, ворожі до ліберально-демократичних цінностей та інтересів безпеки держави, то їх має бути висвітлено в журналістських розслідуваннях і внесено в контрольні списки агентства контррозвідки. Громадськість має знати, які медіа є пропагандистськими. Тому власники й джерела фінансування медіа повинні бути відкритими. Тиск як із боку журналістської спільноти, так і з боку всього суспільства може бути ефективним інструментом для досягнення цієї мети.

Має бути обговорено визначення ЗМІ та правові рамки. Кожна держава-член повинна створити цільову групу експертів, яка вивчить сліпі плями або невідповідності в медіаправі. Поточні правові рамки було створено без урахування можливих пропагандистських кампаній. За нинішніх умов треба проаналізувати

та переглянути умови й терміни ліцензування ЗМІ для телевізійного мовлення, розробити запобіжні заходи та рекомендації щодо уникнення дезінформації, розпалювання ненависті, помилкових повідомлень тощо.

Медіа й громадянське суспільство мають бути захищені органами національної безпеки. Вільні засоби масової інформації та громадянське суспільство є основою для демократії. Ці групи можуть потрапити під тиск пропаганди. Державні органи безпеки, такі як МВС, поліція й контррозвідка, повинні забезпечити умови для безпечної роботи неурядових організацій, які кидають виклик пропаганді. Вони можуть зазнавати як фізичних, так і кіберзагроз. Тільки захищені структури можуть бути вільними та сміливими у своїх публічних діях.

Докладне й регулярне вивчення впливу дезінформації. Відсутність відповідних даних щодо оцінювання впливу різних методів дезінформації є однією з проблем під час розробки контрзаходів. Тому потрібно здійснювати регулярні опитування, аби встановити, які заходи діють для тих чи інших національних і місцевих контекстів. Ці опитування має бути підтримано міжнародними інститутами й фондами.

Держави повинні здійснювати регулярні та докладні соціологічні дослідження пропаганди. Держава повинна мати точні й свіжі дані про вразливі місця для свого суспільства. Тільки так вона може розробити конкретні довготермінові або невідкладні заходи, спрямовані на протидію дезінформації. За цю діяльність зазвичай відповідає підрозділ МВС. Одне з можливих вирішень цього завдання – запровадження довготермінового гранта для Академії наук або авторитетних соціологічних інститутів університетів на здійснення опитування й дослідження на щоквартальній основі.

Журналістські об'єднання мають навчити й перевіряти своїх членів. Національні та міжнародні професійні журналістські об'єднання повинні бути дуже активними в цій сфері. Наприклад, вони мають розробити свої кодекси поведінки, розвивати й використовувати свої етичні комісії проти тих, які систематично поширюють пропаганду під прикриттям журналістики. Цих осіб і

проекти мають перевіряти громадськість і журналісти. Тих, котрі перешкоджатимуть таким перевіркам, має бути публічно вигнано з об'єднання.

Факультети журналістики у вишах повинні навчати техніки дезінформації. Журналісти є зберігачами інформації для всього суспільства. ЗМІ та журналістським об'єднанням треба розробити навчальні програми для журналістів про дезінформацію та методи її виявлення. Факультети журналістики мають включати спеціальні курси у свої навчальні плани, які підтримує держава, і, можливо, забезпечити додаткове фінансування. Водночас боротьба з дезінформацією повинна стати пріоритетом національної безпеки. Також необхідно запровадити міжнародний обмін знаннями на рівні ОБСЄ, Ради Європи або неурядових організацій.

Запровадити викладання медіаосвіти в початкових і середніх школах. Одна з найвразливіших цілей пропаганди – молодь. Для таких уразливих груп потрібно запровадити уроки з поширення інформації та медіапрактики. Такі уроки, реалізовані в рамках навчального плану початкових і середніх шкіл, є життєво важливою частиною громадянської освіти. Національні уряди мають визначити це як пріоритет і надати відповідні кошти й методичні основи з метою ефективного виконання цих кроків. Учителі повинні бути достатньо кваліфікованими, аби вирізняти пропаганду з інформаційного потоку. Учителі також мають тісно співпрацювати з неурядовими організаціями, спільно розробляти методологічні основи, педагогічні інструменти й практичні заняття з метою розв'язання проблеми. Крім того, педагогічні факультети мають включати спеціальні програми у свої навчальні програми. Водночас держава повинна офіційно підтримувати такі програми й вимагати їх запровадження та потенційно надавати додаткові кошти для них...» [12]

Варто розуміти, що правдою неправду подолати можна, але викоринити таку стійку пропагандистську систему, що добре фінансується й інтегрується в інформаційних потоках, практично неможливо. Тому, насамкінець, звернімося до рекомендацій практичних психологів (зокрема Н. Колотій), як нашій громадськості не стати заручником такої інформаційної діяльності. Вони радять:

1) відстежувати свій психоемоційний стан після контакту зі ЗМІ, соцмережами. Якщо спостерігається підвищена емоційність, немотивована агресія, роздратування, навала деструктивних думок або апатія, депресія, пригніченість, то треба зрозуміти, що «це не мої думки, це – навіювання»;

2) перевіряти інформацію, яка цікавить, у декількох джерелах, найбільш референтних. А ще краще – знайти власне джерело надходження інформації, щоб зрозуміти, де в цій інформації правда, а де маніпулятивний хід. Формувати навички «гурманства» до інформації;

3) не примножувати деструктивну інформацію, плітки, чутки, неперевірені факти. Завжди налаштовуватися на позитив, навіть коли все навколо провокує до психічних зривів та зневіри [6].

Таким чином, ефективними вважаються сьогодні дві основні стратегії захисту. Згідно з першою, захищеність інформаційного простору може гарантувати тільки створення єдиного центру управління інформаційними потоками. Так створюються можливості уникати інформаційних інтервенцій чи інформаційного терору інших держав, витоку стратегічної інформації на користь ворога. При цьому зауважується, що йдеться не про цензуру, а цілком демократичну інституцію. Обов'язковою умовою функціонування таких центрів має бути тільки медійний авторитет у суспільстві [2]. Інша стратегія базується на тому, що медійні структури самі повинні вчасно реагувати адекватними заходами на інформаційні виклики. Канали необхідної інформації повинні бути там, де це важливо.

Тож велике значення у формуванні інформаційної культури має освіта, яка повинна розвивати нового фахівця інформаційного співтовариства, що володіє такими вміннями та навичками: диференціація інформації; виділення значущої інформації; вироблення критеріїв оцінки інформації; вироблення інформації і використання її.

Завдання і запитання до параграфа

1. Проаналізуйте чинники, що формують умови здійснення інформаційної війни.
2. Сформулюйте визначення поняття «культура роботи з інформацією» та поясніть її важливість у гібридній війні. Прокоментуйте складові формули культурного ставлення журналіста (редактора) до інформації.
3. Поясніть, якими навичками повинен володіти сучасний журналіст, щоб протидіяти інформаційній агресії.
4. Опрацюйте статтю Н. Колотій під назвою «Реалії інформаційної війни в Україні» й запропонуйте власну міні-програму навчання людей «гурманно» сприймати інформацію (диференціювати її, виділяти значущу, виробляти критерії оцінки важливої для себе інформації, формувати «здорове» сприйняття інформації тощо).

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Вепринцев В. Операции информационно-психологической войны : краткий энциклопедический словарь-справочник / В. Вепринцев, А. Манойло, А. Петренко, Д. Фролов. – Москва : Горячая линия – Телеком, 2005. – 450 с.
2. Гусаров В. Сили інформаційних операцій Росії: яким має бути відповідь України? [Електронний ресурс] / В. Гусаров // Інформаційно-аналітичний центр Національної безпеки України. – Режим доступу: <http://mediarnbo.org/2014/10/07/sili-informatsiynih-operatsiy-rosiyi-yak> (дата звернення: 15.03.2018).
3. Дачковська М. Для танго потрібні двоє: чи є взаємодія між освітянами та медіаіндустрією? [Електронний ресурс] / М. Дачковська. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/education/dlya_tango_potribni_dvoe_chi_e_vzaemodiya_mizh_osvityanami_ta_mediaindustrieyu (дата звернення: 04.04.2018).
4. Іванов і Мостовий закликали журналістів Дніпропетровщини ретельно перевіряти факти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//detector.media/community/article/113267/2016-03-02-ivanov-i-mostovii-zaklikali-zhurnalistiv-dnipropetrovshchini-retelno-pereviriyati-fakti](http://detector.media/community/article/113267/2016-03-02-ivanov-i-mostovii-zaklikali-zhurnalistiv-dnipropetrovshchini-retelno-pereviriyati-fakti) (дата звернення: 02.05.2018).
5. Інформаційна культура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fio.vrn.ru/2005/6/4.htm> (дата звернення: 14.04.2018).

6. Колотій Н. Реалії інформаційної війни в Україні [Електронний ресурс] / Н. Колотій. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/technologies/lyalkovodisvidomosti-.html> (дата звернення: 17.03.2018).
7. Мазурін М. Хто такий сучасний журналіст: у пошуках визначень [Електронний ресурс] / М. Мазурін // День. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/media/hto-takiy-suchasniy-zhurnalist-u-poshukah-viznachen> (дата звернення: 11.04.2018).
8. Nye J. S. America's Information edge / Joseph S. Nye, Jr. and William A. Owens // Foreign Affairs. – 1996. – Vol. 75. – № 2 (Mar. – Apr.). – pp. 20-36.
9. Пеленська О. Як в Чехії почали боротися з російською пропагандою [Електронний ресурс] / О. Пеленська. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/27370705.html> 22.11.2016 (дата звернення: 18.03.2018).
10. Піддубний О. Що таке пост правда? [Електронний ресурс] / О. Піддубний. – Режим доступу: <http://pidubny.com/scho-take-postpravda> (дата звернення: 27.03.2018).
11. Шимов Я. Російські тролі прославляють Путіна вже і в Європі [Електронний ресурс] / Я. Шимов. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/27095402.html> (дата звернення: 29.03.2018).
12. Якими є необхідні кроки з протидії російській пропаганді? (Рекомендації чеської організації The European Valuens) // Детектор медіа. – 30 серпня 2016. – Режим доступу: http://ms.detector.media/trends/1411978127/yakimi_e_neobkhidni_kroki_z_protidii_rosiyskiy_propagandi_rekomendatsii_cheskoj_organizatsii_the_european_values (дата звернення: 12.03.2018)

Автор параграфа:

канд. пед. н., доц. каф. журналістики
НПУ імені М. П. Драгоманова

ОЛЕКСАНДРА МАРКІВ

ГІБРИДНА ВІЙНА І ЖУРНАЛІСТИКА

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ
МАНІПУЛЮВАННЯ
НАВІЮВАННЯ
ФЕЙКИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

ГІБРИДНА ВІЙНА І ЖУРНАЛІСТИКА

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Навчальний посібник

Київ
Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова
2018

УДК 070:355.01-025.26(07)

Г 46

*Рекомендовано Вченою радою
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 14 від 26 червня 2018)*

*За загальною редакцією
доктора філософських наук, професора кафедри журналістики
НПУ ім. М. П. Драгоманова, академіка НА вищої освіти України
В. О. Жадька*

Рецензенти: *Іван Васильович Крупський*, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики журналістики Львівського національного університету імені І. Франка;
Ірина Миколаївна Жиленкова, доктор історичних наук, професор кафедри історії та етнополітики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Авторський колектив:

В. О. Жадько, О. І. Клименко, П. П. Куляс, О. Т. Марків, Ю. С. Полтавець,
О. І. Харитоненко, О. В. Харчук, С. В. Шевчук.

Ілюстрація на обкладинці:

Ф. В. Сергеев

Г 46 Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки : навчальний посібник / за заг. ред. В. О. Жадька ; ред.-упор. : О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – 356 с.

ISBN 978-966-931-181-8

Підготовлений викладачами кафедри журналістики НПУ імені М. П. Драгоманова посібник присвячено питанням інформаційної безпеки, діяльності журналіста в умовах гібридної війни, проблемам медіаосвіти. У книзі чотири розділи, що висвітлюють суть та складові сучасних гібридних протистоянь, їхній інформаційний, інформаційно-психологічний, семантичний, технологічний та силовий аспекти. Видання доповнене термінологічним словником. Посібник призначений для студентів спеціальності «Журналістика», а також для всіх, хто прагне навчитися критично оцінювати й аналізувати медіаповідомлення та інформацію загалом.

ISBN 978-966-931-181-8

УДК 070:355.01-025.26(07)

© Авторський колектив, 2018
© Сергеев Ф. В., обкладинка, 2018
© Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 5

ВСТУП

Гібридна війна в сучасному світі.

Що про неї повинен знати журналіст і редактор? 12

Розділ 1

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ІНФОРМАЦІЙНА АГРЕСІЯ

- § 1. Визначення, види, актуальні напрямки дослідження інформаційних війн..... 28
- § 2. Інформаційні війни в історії та сучасності: характерні ознаки новітніх протистоянь 64
- § 3. Технології маніпулювання і методики пошуку, відбору, верифікації даних у журналістиці..... 96
- § 4. Фактчекінг у роботі сучасного журналіста – дієвий спосіб протистояння інформаційним загрозам 126

Розділ 2

СМИСЛОВІ ВІЙНИ В МЕЖАХ ГІБРИДНИХ ПРОТИСТОЯНЬ

- § 5. Інформаційні та смислові війни: наукові підходи до розмежування понять..... 142
- § 6. «Зброя» смислової війни. Основні інструменти для зміни системи цінностей..... 161
- § 7. Тактика смислових війн і спроби протидії 190
- § 8. Класична журналістика в умовах гібридних воєн: конфлікт теорії і сучасних комунікативних практик..... 202

Розділ 3

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ, ТЕХНОЛОГІЧНИЙ І СИЛОВИЙ ВИМІРИ ГІБРИДНИХ ЕКСПАНСІЙ

- § 9. Інформаційно-психологічні операції: поняття, види, способи використання в умовах гібридної війни..... 229
- § 10. Інформаційно-технологічні атаки і способи захисту кіберпростору: новітні тактики габридних війн..... 246
- § 11. Особливості роботи журналіста в зонах військових конфліктів..... 264

РОЗДІЛ 4

МЕДІАОСВІТА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

§ 12. Роль медіаграмотності в професійному та особистому становленні людини інформаційної епохи	272
§ 13. Формування в майбутніх журналістів культури роботи з інформацією в умовах гібридної війни	290
§ 14. Світові та вітчизняні тенденції розвитку медіаосвіти	305
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ	316

Навчальне видання

ГІБРИДНА ВІЙНА І ЖУРНАЛІСТИКА

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Навчальний посібник

За загальною редакцією

*доктора філософських наук, професора кафедри журналістики
НПУ ім. М. П. Драгоманова, академіка НА вищої освіти України*

В. О. Жадька

Авторський колектив:

Жадько Віктор Олексійович, док. філос. н., проф., зав. каф. журналістики НПУ імені М. П. Драгоманова (§ 2 «Інформаційні війни в історії та сучасності: характерні ознаки новітніх протистоянь»)

Клименко Олександр Іванович, ас. каф. журналістики (§ 3 «Технології маніпулювання і методики пошуку, відбору, верифікації даних у журналістиці»)

Куляс Павло Петрович, канд. іст. н., доц. каф. журналістики (вступ «Гібридні війни в сучасному світі. Що про них повинен знати журналіст і редактор?»)

Марків Олександра Тимофіївна, канд. педагог. н., доц. каф. журналістики (§ 9 «Інформаційні й психологічні операції: поняття, види, способи використання в умовах гібридної війни»; § 12 «Роль медіаграмотності в професійному та особистісному становленні людини інформаційної епохи»; § 13 «Формування в майбутніх журналістів культури роботи з інформацією в умовах гібридної війни»)

Полтавець Юлія Сергіївна, канд. філол. н., ст. викл. каф. журналістики (§ 4 «Фактчекінг у роботі сучасного журналіста – дієвий спосіб протистояння інформаційним загрозам»; § 10 «Інформаційно-технологічні атаки і способи захисту кіберпростору: новітні тактики гібридних війн»)

Харитоненко Олена Іванівна, канд. філол. н., доцент каф. журналістики (§ 1 «Визначення, види, актуальні напрямки дослідження інформаційних війн» – у співавторстві; розділ 2 «Смислові війни в межах гібридних протистоянь»)

Харчук Олена Василівна, канд. філол. н., доцент каф. журналістики (§ 1 «Визначення, види, актуальні напрямки дослідження інформаційних війн» – у співавторстві)

Шевчук Світлана Вікторівна, ас. каф. журналістики (§ 11 «Особливості роботи журналіста в зонах військових конфліктів»; § 14 «Світові та вітчизняні тенденції розвитку медіаосвіти»)

Технічний редактор – Т. С. Меркулова

Макетування – Т. М. Ветраченко

Обкладинка – Ф. В. Сергеев

Підписано до друку 26 червня 2018 р.
Формат 60x84/16. Папір офісний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. др. арк. 22,25. Об.-вид. арк. 17,75.
Наклад 300 прим. Зам. № 397
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002 (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова (044) 239-30-26